

Pukovnik u penziji
BOŽIDAR LUKIĆ

Neka pitanja pojmovnog određenja vremena i prostora kao faktora oružane borbe

Faktori prostor i vrijeme, posebno ili zajedno i u sprezi sa drugim faktorima rata, bez izuzetka u oružanoj borbi djeluju istovremeno, kompleksno i u međusobnoj zavisnosti na svim nivoima — taktičkom, operativnom i strategijskom. Oni čine i osnovni sadržaj u bazi za analizu i izvlačenje pouka i iskustava, pa se, kao takvi, svojim značajem i nameću kao obavezan predmet izučavanja. Prema tome, nije bez razloga interesovanje koje nameću, za koje bi se čak moglo reći da je mnogo manje od interesovanja za naučnu razradu ljudskog i materijalno-tehničkog faktora.

I dok je faktor vrijeme opredijeljen funkcijama ostala tri materijalna faktora, prostor kao faktor rata obiluje širokim mogućnostima proučavanja za konkretnu primjenu u praksi naših, elementima bogatih oblika oružane borbe. Međutim, to nije moguće u uslovima neraščišćenih pojmova o sadržaju i ispoljavanju svakog od ova dva faktora, a naročito u uslovima ne samo prevaziđenog, već i nenaučnog pristupa suštini njihovog sadržaja.

U posljednje vrijeme, u nekoliko brojeva »Vojnog dela« objavljene su članci pojedinih autora u kojima su tretirani faktori vrijeme i prostor sa pretenzijama naučnog pristupa svakom od njih. Podstaknut time, a posebno stavovima pojedinih autora, nastojaću da kroz komentar tih stavova s jedne strane, i stanovišta zasnovanih na na-

uci, s druge strane, ukažem na potrebu i put pravog opredjeljenja za jasnije pojmovno određenje vremena i prostora kao faktora rata i oružane borbe i da, po mogućstvu, doprinesem usvajanju naučnog pristupa u razmatranju tih faktora.

Pojedini autori su pisali samo o vremenu, a drugi o vremenu i prostoru. Zbog toga, a i zbog sadržaja u mom članku iz kojega će se izvući zaključak o nužnosti njihove veze, razmotriću ih oba, dajući prethodno sopstvenu verziju naučnog tumačenja tih faktora, a potom osvrt na stavove pojedinih autora.

Napominjem, pri tom, da se u mom članku radi isključivo o pojmovno-terminološkom pristupu ovim faktorima, njihovoj determinisanosti analizom njihove strukture, svojstava, odnosa i uticaja sastavnih elemenata (prostor) i odnosa prema materijalnom svijetu (vrijeme), s tim što, zbog određene sopstvene pogodnosti, postavljam prvo faktor vrijeme.

1. *Vrijeme kao faktor oružane borbe*

Sve spoznaje o zakonitostima kretanja materijalnog svijeta i odnosa u njemu proističu iz prethodno otkrivenih naučnih istina o tom kretanju i tim odnosima, posebno egzaktnih nauka, i to, naravno, u onoj mjeri u kojoj je razvoj tih nauka omogućio da se do tih istina dođe. Sve drugo što im se doda, pripiše itd., a nije njihovo, spada u proizvoljnost od koje naučnu istinu treba, u interesu nauke, očistiti. To se ovom prilikom odnosi na *vrijeme* kao faktor rata i oružane borbe.

Pri tom, nemam namjeru da budem toliko naučno konsekvantan pa da vrijeme i prostor tumačim prema Ajnštajnu, u kosmičkim relacijama odnosa, već prema postojećim naučnim zakonitostima i mjerilima važećim za ovozemaljsko vrijeme i prostor.

Prema tim zakonitostima, *vrijeme je samo trajanje*. Stoga, vrijeme nije materijalni, već apstraktni pojam koji je čovjek stvorio u svojoj glavi, u kojoj ono opstoji kao neki nematerijalni »prostor« pomoću kojeg on određuje, mjeri, označava kretanje i odvijanje cjelokupnog materijalnog svijeta (naravno ovozemaljskog, jer na Marsu gdje godina traje 687 zemaljskih dana, a na Saturnu čak 29,5 zemaljskih godina, ono ima druge vrijednosti). Ono je kao takvo beskonačno, nema, dakle, ni početka ni kraja; nema ni kvantitet, a time ni kvalitet; ono je konstantno. Relativno su konačne pojave u kretanju materijalnog svijeta, koje u određenim intervalima zakonito

prelaze u novi kvalitet. Vrijeme kao nematerijalno ništa niti ubrzava niti usporava, već se, krećući se u njemu, taj materijalni svijet brže ili sporije kreće, odvija, ubrzava do promjene kvantiteta ili odnosa materije i prelaska u novi kvalitet, čime se, istovremeno, završava trajanje jednog kretanja.

Ako, kao što je u našim uslovima normalno, u metodologiji naučne obrade primjenjujemo marksistički dijalektički metod, onda, posebno u ovom slučaju u kojem se javlja potreba mijenjanja jednog prevaziđenog i nenaučnog pristupa naučnim, pozivanje i oslonac na potpunije naučne postavke, i to izvorne (Engelsove), o ovim pojmovima, predstavlja najjaču potvrdu naglašene potrebe mijenjanja tog dosadašnjeg pristupa.

Kritikujući Diringovu postavku beskonačnosti, Engels kaže da u svakom momentu vremena mora biti, samo po sebi, u određenom i konačnom broju, određen broj postojećih dijelova materije svake realne stvari, od vasijskih tijela do najmanjih samostalnih dijelova materije. Analogno tome su i sami prirodni procesi morali imati neki početak i sve raznolikosti u prirodi takođe svoj korijen u jednom stanju sopstvene identičnosti koje je moglo da postoji od vajkada.

Međutim, vrijeme se ne sastoji od realnih dijelova, pa ta pretpostavka otpada. Drukčije stoji stvar sa realnom i u sebi različitom sadržinom vremena. Njega naš razum, prema potrebi, dijeli na različite sadržine i ispunjava različitim, realnim dijelovima, činjenicama, pa je, zbog toga, tj. stanja u njemu, ono izbrojivo. Iz toga jasno proizilazi da svaka realna stvar i svi prirodni procesi imaju svoj kvantitet i kvalitet. Ono je ispunjeno sadržinom koja se u njemu, vremenu, zakonito mijenja, jer kako kaže Engels, *»nemoguće je pronaći što bi trebalo da znači gomilanje praznog trajanja* (podvukao B. L.). Ovdje je sasvim svejedno šta treba da znači to gomilanje; pita se, da li svijet u stanju koje smo ovdje pretpostavili traje, da li prolazi kroz vremensko trajanje? Da se mjerenjem takvog trajanja bez sadržine ne dobiva ništa isto onako kao ni mjerenjem bez cilja i svrhe po praznom prostoru...¹

I dok, s jedne strane, pojedini autori u svojim člancima, u kojima tretiraju vrijeme kao faktor rada i oružane borbe, vrijeme pravilno definišu kao trajanje, tj. čisto, bez ikakvih drugih, neodgovarajućih primjesa, s druge strane, neki autori i dalje više različitih pojmova izražavaju terminom vrijeme. Međutim, u vrijeme kao faktor rata ne mogu se nikako svrstati kao njegovi elementi neke pojave razli-

¹ Videti: F. Engels, *Anti-Diring*, »Naprijed«, Zagreb, 1945, str. 47—53.

čitog karaktera, od kojih neke čak bez ikakve veze jedna sa drugom, a pogotovu bez veze i zajedništva u strukturi iz koje bi proisticale jedna i druga. Trajanje, doba dana, godišnje doba, klima i meteorološke pojave razlikuju se po strukturi, ne proizilaze jedna iz druge i ne mogu se svrstati pod jedan imenitelj, pod faktor vrijeme.

Ako su godišnja doba i sve što ih karakteriše posledica položaja zemlje, tog prostora, na putanji oko Sunca, a ne vremena kao nekog apstraktnog pojma u kojem to kretanje traje, onda su ona elemenat prostora. Ako su dan i noć posledica okretanja Zemlje oko svoje ose i time izlaganja određenog prostora Suncu, onda su i oni elemenat prostora čije izlaganje Suncu po dužini trajanja — vremenu zavisi od godišnjeg doba, tj. položaja Zemlje — prostora na putanji oko Sunca.

Poslije ovog, vjerovatno već dovoljno naučno potkrepljenog staništa o vremenu kao faktoru rata i oružane borbe, slijedi u daljem osvrt na stavove pojedinih autora u napisanim člancima o ovom faktoru. Napominjem, pri tom, da svoj osvrt svodim samo na istaknute pojmovne postavke tih autora, a ne na sadržaj tih članaka u cjelini.

Članak pukovnika Milorada Samardžića »Vreme kao faktor oružane borbe«,² uzimajući slobodu da ocjenjujem, smatram u cjelini korisnim doprinosom naučnoj razradi ovog faktora, posebno zbog toga što on naučno definiše i tumači vrijeme isključivo kao trajanje.

Međutim, u članku ima i nekih formulacija koje odudaraju od osnovnih tonova članka. Tako, na primjer, na strani 27. kaže: »U svakom slučaju vreme se javlja kao bitan činilac uspeha, budući da svojim dejstvom povećava ili umanjuje borbenu moć jedinica«, a na str. 28: »... u ratu nema ni snaga ni dejstava bez određenog uticaja vremena na sve njihove komponente«.

Ako je vrijeme shvaćeno kao trajanje u kojem se odvija kretanje materijalnog svijeta, onda ono kao takvo ne može da »utiče«, »dejsvuje« itd., na taj materijalni svijet u njemu, već, kao što je rečeno, obratno, kretanja toga svijeta utiču na skraćenje ili produženje vremena — trajanja u kojem se odvijaju.

Isto tako, na strani 31, govoreći o izboru trenutka za početak dejstava, Samardžić trenutku daje kvalifikativ vremena. Međutim »trenutak« (momenat) početka rata, borbenih dejstava itd., ne spada u vrijeme. To je jedan od proizvoda procjene situacije iz koje proističe kao elemenat za odluku. I kao »momenat« može da označava istovremeno i kraj pripremnog perioda i početak perioda dejstava, no

² »Vojno delo« br. 5/80.

zbog većeg značaja u praktičnoj primjeni uzima se ovo drugo. Taj trenutak (momenat) nema nikakvog trajanja. On ne predstavlja nikakvu zasebnu radnju, pa i nema neki svoj vremenski interval koji bi se morao mjeriti sekundama, časovima, danima. Prema tome, on se i ne cijeni kao »elemenat« procjene faktora vrijeme, već kao početak neke radnje, borbenog dejstva, napada, rata itd., koja počinje, odvija se i završava u određenom vremenskom periodu ili intervalu nekog perioda.

Titova odluka za početak oružane borbe, koju Samardžić pri tom pominje, nije rezultat, kako kaže, Titove procjene vremena već, kao što u daljem sam kaže, »rezultanta (Titove) stvaralačke primene dijalektične analize i sinteze na konkretne opšte i posebne uslove u Jugoslaviji«. Dakle, rezultanta procjene odnosa i kretanja određenog materijalnog svijeta u odgovarajućem vremenskom periodu — trajanju.

U članku pukovnika Marijana Možgona »Metodski pristup vojno-geografskoj proceni odbrambene zone«,³ na strani 76 u podnaslovu »Procena vremena kao trenutka klime«, našla je mjesto čitava mješavina nenaučnih pojmova o vremenu, a da ni jednom nije pomenut onaj pravi naučni pojam. Po njemu, dakle, vrijeme je »trenutak klime«? U istom podnaslovu, u prvoj rečenici, autor kaže: »Pod vremenom se podrazumeva stanje atmosfere u trenutcima merenja«, da bi opet to njegovo apstraktno vrijeme vratio u sastav klime formulacijom: »Upravo zato u procenjivanju vremena treba poći od opštih odlika klime u konkretnoj ili mogućoj zoni dejstva...« Poslije toga, opet ih daje kao odvojene elemente, pri čemu kaže: »Značajni su klima i vreme u naseljima u pogledu pravca i brzine vetrova...«, dok na strani 75 kaže: »... a za jedinice u zoni dejstva i klimu u skloništima i zaklonima«. Kao što se vidi, na jednom istom klimatskom području procjenjuje postojanje različitih klima, specifičnih klima gradova, a za jedinice klimu po zonama dejstva pa čak i zaklonima i skloništima.

U geografiji, pod klimom, koja je jedna od osnovnih njenih kategorija izučavanja, podrazumijeva se *prosječno stanje atmosferskih uslova (pojava, elemenata) iz niza godina u jednoj oblasti*. Taj prosjek je, svakako, različit i odgovara svakoj od naših klimatskih oblasti: primorskoj, umjereno kontinentalnoj, kontinentalnoj i planinskoj. Međutim, pod atmosferskim ili meteorološkim uslovima podrazumijeva se *stanje atmosfere u trenutku osmatranja*.

³ »Vojno delo« br. 2/81.

I dalje, na strani 77. Možgon kaže: »Danas se sve više pribegava klimatskom, odnosno meteorološkom ratu, i otuda problemi«. Koliko je meni poznato, klimatski se rat do sada nigdje nije vodio. Poznato je da su Amerikanci u Vijetnamu upotrebljavali neka hemijska borben sredstva, posebno herbicide i defolijante. Možda su još negdje, znano ili neznano, ta sredstva našla primjenu, ali da je negdje vođen »klimatski rat« (a pošto mu je klima — vrijeme, znači i »vremenskom ratu« prim. B. L.), a pogotovu da se, kako kaže, sve više pribjegava njemu, vjerovatno bi se znalo.

Ovim kraćim osvrtom na neke stavove pukovnika Možgona htio sam da ukažem u šta se sve, prema njemu, utapa vrijeme kao faktor rata, a da se pri tom ni jednom riječju ne pomene njegova prava i jedina vrijednost i dimenzija — trajanje.

Pukovnik Stevan Stojanović u svom članku »Vreme kao faktor oružane borbe«,⁴ u kojem se kritički osvrće na članak pukovnika Samardžića, čini to prilazeći s nedefinisanim pojmom vremena ili s njim kao sadržajem svega što bi se moglo podvrgnuti pod taj naziv. Autor navedenog članka vremenu pripisuje neka materijalna svojstva govoreći o uticaju »vremena na važeće uslove«, strukturnim vremenskim elementima, gradaciji »vremenskih dimenzija« — što je nenaučno, a i to kada kaže da o vremenu »možemo govoriti neovisno od ostalih činilaca oružane borbe« (str. 142—143), što je posebno nenaučno, jer predstavlja ono već citirano Engelsovo o »praznom trajanju«. Dalje, autor nastavlja i kaže: »... ali se ono (vreme — prim. B. L.) može sagledati (podvukao B. L.) i u jedinstvu sa ostalim činiocima oružane borbe, i to u njihovom zajedničkom ispoljavanju, međusobnom preplitanju, međuzavisnosti i uslovljenosti«. Dakle, sa ostalim činiocima oružane borbe (ljudski, materijalno-tehnički i prostor) koji su za nje-ga uslov, i bez kojih ne bi bilo ni vremena kao činioca. Dopušta, dakle, da može i sa njim.

U članku »Vreme kao faktor oružane borbe«,⁵ pukovnik Manojlo Babić čini osvrt na članak pod istim naslovom pukovnika Stevana Stojanovića. U tom osvrtu Babić polazi od sledećeg stanovišta, na strani 135: »Elementi vremena kao činioca oružane borbe su: istorijski period u kojem se oružana borba vodi, vreme kao trajanje (tok, protok od — do, što podrazumeva količinu raspoloživog vremena), vreme kao astronomska pojava (dan, noć, godišnje doba — proleće, leto, jesen, zima) i vreme kao meteorološka pojava (toplo, hladno, sunčano, vetrovito, magla, kiša i dr.)«.

⁴ »Vojno delo« br. 2/81.

⁵ »Vojno delo« br. 1/82.

U odnosu na prvi dio članka koji se odnosi na periodizaciju rata i vrijeme kao trajanje, mislim da mu je kritika Stojanovićevih stavova tačna i naučno opredijeljena. Međutim, u daljem pristupu, on od takvog naučnog prilaza odstupa, pa upada i u kontradikciju. Tako na primjer na strani 135. kaže: »Na određenom stepenu razvoja društvo nosi pečat vremena. To se ogleda u svim oblastima ljudske delatnosti...« U daljem iznosi brojne oblasti ljudske djelatnosti koje, razumljivo je, ne predstavljaju ništa drugo do odraz odnosa u društvu na datom stepenu razvoja odgovarajuće društvene formacije. Prema tome, ne može se govoriti o pečatu na društvo nikakvog apstraktnog vremena, već o pečatu tih odnosa. Slično tome, Babić na strani 136. kaže: »Procena vremena kao istorijskog perioda i sa stanovišta uticajnog činioca na vođenje oružane borbe prisutna je i u našoj strategiji oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu. Vreme u kojem živimo direktno utiče i na odnos snaga...«, dok u kritici Stojanovićevih stavova, stavljajući mu opravdanu primjedbu na strani 134, kaže: »Valjda na trajanje rata utiču ljudi, a ne vreme«, čime doводи sebe u kontradikciju.

Prema tome, vremenu kao faktoru rata i oružane borbe treba mijenjati dosadašnji pristup tamo gdje on još nije izmijenjen. Svakako da će se u narodu i ubuduće, kao i do sada, terminom *vrijeme* izražavati trajanje, meteorološki uslovi, klima, godišnja doba, doba dana, časovi, vijekovi itd. (kakvo je vrijeme? koje je vrijeme? u kom vremenu? hladno, noću, u prošlom vijeku itd.). To će ostati zauvijek tako, kao neke *narodno* vrijeme. Međutim, u vojnoj nauci pristup vremenu kao faktoru rata mora se mijenjati i, isto kao u fizici, taj pristup treba svesti na samo jednu jedinu njegovu naučno datu dimenziju — trajanje.

U odgovoru na Negelijevo: »Mi znamo šta je jedan čas, šta jedan metar, ali ne znamo šta je vrijeme, šta prostor«, Engels kaže: »Kao da je vreme išta drugo nego sami časovi, ili prostor drugo nego sami kubni metri...!«⁶

Može se postaviti pitanje: zašto treba očistiti vrijeme kao faktor rata i oružane borbe od svih drugih primjesa i svesti ga na njegovu pravu i jedinu vrijednost — trajanje?

Ako pod pojmom vrijeme podrazumevamo samo trajanje, onda ćemo ga imati čisto i u punoj njegovoj vrijednosti i značaju. A njegov značaj kao takvog, u realizaciji naše koncepcije ONO veoma je velik. Brzina kao komponenta nije privilegija za uspjeh samo agre-

⁶ Engels: *Dijalektika prirode*, »Kultura«, Beograd, 1951, str. 242.

sora, već i branioca, jer ukoliko je za agresora značajno da iznenađenjem, brzinom i udarom za najkraće vrijeme i sa najmanje žrtava ostvari postavljeni cilj, utoliko je i za nas kao branioca od životnog značaja da ga u tome onemogućimo. A onemogućiti ga možemo, prvenstveno, ako ga preduhitrimo, a preduhitriti ga možemo samo brzinom dejstva.

To je, uostalom, i jedna od osnovnih principa naše taktike oružane borbe i za njegovu realizaciju jedan od prvih i osnovnih uslova je izvršenje zadataka za najmanje moguću mjeru trajanja. To u obuci starješina i vojnika nameće potrebu razvijanja osjećaja da je vrijeme vrijednost koja se nenadoknadivo gubi, propada, ako se u njemu ne odvija nikakva korisna, odnosno planirana radnja, makar to bio i planirani odmor.

2. Prostor kao faktor oružane borbe

Za razliku od vremena koje treba očistiti od svih pratilaca koji su mu priključeni, a nisu njegovi, prostoru, kao što je već istaknuto, treba vratiti ono što je njegovo, što od njega potiče i njemu pripada. Konkretno, to znači: klimu i meteorološke (atmosferske) pojave, godišnja doba i doba dana.

Na teritoriji, za nas najinteresantnijem dijelu prostora, relativnu stalnost imaju konfiguracija zemljišta, klima, godišnja doba i doba dana, ali samo u okvirima zemljinih orbitalnih zakonitosti. Svi ostali elementi prostora, posebno atmosferski, krajnje su varijabilni. Nekontrolisanim dejstvima prirodnih, a u novije vrijeme i vještačkih sila, široka prostranstva vegetacije, vode i vještački objekti podložni su razaranjima i uništenjima, a time i mogućim promjenama, sa posljedicama koje bitno utiču i na način rada, kretanja i izvođenja borbenih dejstava. Prema tome, ne samo prirodne pojave, kao što su godišnje doba i doba dana, već i u okviru njih, a i nezavisno, posebno atmosferske pojave i razni drugi uticaji (kiša, snijeg i led, mećava, mraz, žega, poplave, paljevine, razaranja itd.) manifestuju se čak ne toliko direktnim uticajem na čovjeka koliko izazvanim promjenama na prostoru i kroz to njihovim uticajem na čovjeka. Ovi uticaji često su u tijesnoj međusobnoj vezi, pa tako povezani višestruko utiču.

Naš prostor »nema dimenzije«. On je »neograničen«, pa time i nesavladiv. On se ne mjeri linijski, iako se u odnosu na mogućnosti dejstva neprijateljeve tehnike ni u kom slučaju ne zanemaruje linij-

ska komponenta, već površinski. A za površinsko savladavanje nije presudan materijalno-tehnički faktor agresora, tj. savremena tehnika i njene mogućnosti izražene u brzini i udaru, premda je on nužan, već prvenstveno ljudski, koji bi taj faktor u cjelini zaposjeo (nadvladao) i tako trajno držao. Za to bi agresoru bio potreban toliki broj ljudi koji bi bio znatno veći od ukupnog našeg broja subjekata odbrane, ako ne i za dva do tri puta veći, a to je iluzorno. To je pokazao i naš NOR i praksa svih savremenih ratova. Prema tome, nije isto savladati prostor koji ima početak i kraj (mjereno linijski), bilo vazдушnim preletima ili prodorima kopnom makar od početka do kraja, i savladati »beskonačni« prostor (izražen površinski) koji nema »ni početka ni kraja«, odnosno na kojem, u odnosu na agresiju i za agresora, početak nema kraja, a svaki imaginarni kraj postaje novi početak bez kraja sve do prekida agresije. (Beskonačan je, u pravom smislu riječi, naravno, samo univerzum, dok su svi njegovi elementi, kao proizvod materije i kretanja, do prelaska u novi kvalitet, konačni).

Taj prostor se različito ispoljava. On nije uvijek onakav kakav impresivno djeluje u najpovoljnijim prirodnim uslovima, već se mijenja, a te promjene nastaju, prvenstveno pod uticajem klimatskih i atmosferskih uslova njegovih elemenata. Izložen tim uticajima, on manje ili više, zavisno od intenziteta tih uticaja, utiče i na sve radnje koje se na njemu i u njemu odvijaju, bilo da je kopneni, vazdušni ili vodeni prostor u pitanju. Snijeg kao pokrivač tla svojom debljinom i kvalitetom (od zaleđenog do raskvašenog) znatno mijenja karakteristike tla. Isto tako snijeg znatno mijenja normalne uslove života i rada na tom tlu, kao i kiša i svi drugi elementi prostora (vjetar, magla itd.), koji mijenjaju karakter prostora ili neposredno utiču na fiziološka svojstva čovjeka. U procjeni prostora ti uticaji neminovno nameću različiti pristup i dovode do različitih zaključaka. Ako bi se prostor drugačije shvatao, moglo bi se postaviti pitanje: šta bi pri procjeni vazdušnog prostora ostalo da se razmatra ako bi se iz tog prostora izvukli njegovi elementi (oblaci, padavine, magla, vjetrovi itd.) i prebacili u faktor vrijeme?

Govoreći u prethodnom izlaganju o našem prostoru, time što je on naš, što na njemu živimo i radimo i što ga, u odnosu na mirnodopske uslove života i rada, vanredno dobro poznajemo, nije dovoljno da ga učinimo i »beskonačnim« i nesavladivim za agresora. Nužno je upoznati njegova svojstva i uticaje svih njegovih elemenata u svim mogućim uslovima njegovog stanja i u maksimalno mogućem broju situacija koje može da nametne eventualni agresor. Treba se podse-

titi toga kako je drug Tito u pripremama za narodnooslobodilačku borbu i u njenom toku na prostoru kao faktoru rata zasnivao doktrinu naše oružane borbe, a i toga koliko smo, poučeni tim iskustvom, u posleratnom periodu na svim vježbama i manevrima taj faktor izučavali i uzimali sa puno odgovornosti i značaja u procjenama svih situacija.

Radi se, kao što se vidi, o svakojakom tumačenju ova dva značajna faktora rata i oružane borbe i krajnje nužnoj potrebi da se toj proizvoljnosti stane na put i afirmiše vojnonaučno stanovište, tim prije što je ova raznolikost tumačenja karakteristična za mnoga izdanja naše vojnostručne literature, počev od opštih pravila do nastavno-obrazovne literature.